

MEZI ÚSPĚCHEM A NEPOROZUMĚNÍM

István Fried: *Siker és félreértés között*, Szeged 2007, 226 s.

Světově známý maďarský spisovatel Sándor Márai (1900–1989) strávil většinu svého života v cizině. Již po první světové válce žil řadu let ve Vídni, Berlíně, Paříži a teprve v roce 1928 po devítileté nepřítomnosti se vrátil do Budapešti. Košický rodák zavítal do svého rodiště v roce 1941, v roce 1945 po skončení druhé světové války se stal řádným členem Maďarské akademie věd, ale záhy po komunistickém převratu se znovu vydal na západ; v roce 1948 do Švýcarska, 1950 do Itálie a 1952 se usadil v New Yorku a v roce 1957 získal americké státní občanství. Od roku 1979 až do své smrti žil v San Diegu a mezitím vykonal i řadu dlouhých cest do Evropy. Jeho knihy byly postupně překládány téměř ve všech zemích, nejvíce v Německu, Francii, USA a Kanadě. U nás byl znám již před druhou světovou válkou svým románem *Cizí lidé* (česky 1936) a Evropský literární klub v Praze vydal roku 1942 v češtině také jeho román *Host v Bolzanu*. Jeho hlavní díla se pak k nám dostala až po sametové revoluci a Máraiho smrti v roce 1989.

Sándor Márai byl a je dosud předmětem častých studií vynikajícího maďarského komparatisty profesora segedínské univerzity Istvána Frieda. Proto i jeho nyní předkládaný soubor studií *Siker és félreértés között* (Mezi úspěchem a neporozuměním) je především komparativní syntézou, v níž autor srovnává Máraiho s těmi největšími zjevy evropských literatur 20. století, především s Thomasem Mannem, což se zdá příhodnější než předválečné Egriho srovnání Máraiho s Franzem Kafkou (Magyar Írás 1936). Sándora Máraiho spojuje s Thomasem Mannem i pevné antifacistické přesvědčení.

Na počátku své knihy věnuje Fried značnou pozornost Máraiho „košičanství“, jeho dílům *Egy polgár vállomásai* (Svědectví jednoho měšťáka) a *A kassai polgárok* (Košičtí měšťané). Slovo *polgár* je v maďarštině víceznačné, znamená občana, měšťana i měšťáka, u Máraiho se všechny tyto významy navzájem prolínají. Márai ve svých rodných Košicích objevuje „ducha doby“, kultura tohoto venkovského města je otevřena podnětům z celého světa. Ve své košické rodině byl Márai „homo austriacus“ s německým náterem, jeho otec zbožňoval Richarda Wagnera a své četné děti obdařil pravými německými jmény Brunhilda, Hilda, Gertruda, Truda, Greta, Franz aj. Ze srovnávacího hlediska je cenné také srovnání „maďarského Prousta“ Gyuly Krúdyho s Máraim. Márai je pro Frieda prototypem postmodernismu, k němuž otevíral dvířka již Krúdy. Za Máraiho blízké typy v rakouské literatuře označil Fried Ödöna von Horvátha a Roberta Musila.

V další studii rozebírá Fried podrobně Máraiho pojetí díla Dezső Kosztolányiho, dalšího Máraiho blízkence v moderní maďarské literatuře, který měl svou tvorbou blízko také k Raineru Maria Rilke. Poté následuje materiálová stať o volbě Máraiho dopisujícím členem Maďarské akademie věd v roce 1942 se zajímavým rozbohem navrhovatelského posudku Dezső Paise. Hned poté rozebírá Fried posmrtně vydaný Máraiho román *Szabadulás* (Příchod svobody) a dokazuje, že jeho podstatnou část napsal Márai již v letech 1943–1944 a ne až po roce 1945, jak se dříve soudilo. Márai se snažil tímto románem ze sebe setřást tíseň válečných let, román přispěl i k existencialistické podobě části Máraiho tvorby.

Máraiho okouzlení mořem, především u italských břehů, je přítomno v řadě románů, neboť moře v něm často evokovalo tvorbu, cizinec na moři je častým hrdinou jeho děl. Moře u Sándora Máraiho je proto i předmětem Friedovy studie *Formiánál a tenger* (Moře u Formie). V další studii *A levelező emigráns* (Dopisující emigrant) líčí především jeho předválečnou emigraci v letech 1919–1928, jak se obrází v jeho dopisech přátelům toto „Odysseovo putování“ – podle Jamese Joyceho hledání místa v životě. Fried zde opět zkoumá především literární vazby Máraiho k předválečné literatuře, k Thomasi Mannovi a dalším a poukazuje na obtížnost života emigranta v „uloupené Evropě“ pod hrozbou nastupujícího fašismu. Pestrou paletu Friedových studií o Máraim rozšiřuje i studie Sándora Márai a španělský svět, v němž autor zkoumá, co pro Máraiho znamenají Unamuno, Ortega y Gasset a poukazuje tu i na přínosný Máraiho rozbor Dona Quijota.

Poslední studie se věnují světovému ohlasu a komparativním vazbám Máraiho díla. Ve studii *A siker valóban félreértés? (Je úspěch opravdu neporozumění?)* s podtitulem *Szemponatok Márai Sándor utóéletének értelmezéséhez (Hlediska k hodnocení německého dodatečného života Máraiho)* nehovoří autor tolik o německém ohlasu jeho díla jako spíše srovnává Máraiho tvorbu s jeho německými vrstevníky i předchůdci, s Robertem Musilem, Josephem Rothem, Hermannem Brochem aj. Svou studii končí Fried provokativní tezí, že neporozumění může být plodnější než pochopení. Je výzvou k hlubší kritické analýze. Studie *Egy közép-európai írórsors (Jeden středoevropský spisovatelův osud)* s podtitulem *Márai Sándor és a ma Európája (Sándor Márai a Evropa dneška)* vzdor svému názvu věnuje značnou pozornost předválečnému vývoji Máraiho, který ačkoliv se klonil k „světobčanům“ Thomasi Mannovi a André Gideovi zůstal pevně zakotven v středoevropském prostoru a v duchovním dědictví rakousko-uherské monarchie spatřoval i záruku pozdější evropské integrace. V poslední své studii *Márai Sándor és Kertész Imre „munka“ – naplói mint emlékiratok (Pracovní deníky Sándora Máraiho a Imre Kertésze jako paměti)* se obírá autor tvarovým srovnáním jejich prací tohoto žánru. Sebereflexe je podle Frieda hnacím motorem jejich prozaické epiky, vždy jde o svědeckví doby, osobní život zůstává v pozadí, lidský osud spisovatele je však nepřehlédnutelný.

Soubor studií Istvána Frieda ukazuje osobnost Sándora Máraiho z jiného než pouze hungaristického úhlu. Vřazuje ho právem do moderních dějin evropské literatury, kam patří přesto, že žil téměř polovinu svého dlouhého života v USA. Je kritickým realistou s postmoderním znamením, existencionalistou i expresionistou, přesto jej Fried řadí blíže Thomasi Mannovi než Franzi Werfelovi či Albertu Camusovi. Zdůrazňuje jeho středoevropanství, které Márai neopustil ani v zámožské emigraci, a ve svých studiích se Fried soustřeďuje více na Máraiho život a tvorbu před druhou světovou válkou, ačkoliv teprve po skončení studené války a Máraiho smrti v roce 1989 vyšla plně hvězda Máraiho celosvětové literární proslulosti.

Richard Pražák

O SLOVENSKO-POLSKÝCH VZTAZÍCH

Slovensko-poľsko bilaterálne vzťahy v procese transformácie, věd. redaktor Jozef Hvišč, LUFEMA, Bratislava 2008, 294 s.

Zatímco česká strana už dávno zlikvidovala mezivládní Česko-polskou komisi humanitních věd, její slovensko-polská kolegyně, před časem zreformovaná (a také její polsko-slovenská varianta) se má čile k světu, bádá, zasedá a vydává – nejenom sborníky a další publikace (je jich už dvanáct), ale rovněž časopis *Kontakty*. V čele slovenské komise stojí profesor Jozef Hvišč (ten je i vědeckým redaktorem slovenské mutace *Kontaktů*), v čele polské profesor Jacek Bałuch (zároveň vědecký redaktor polské mutace časopisu).

Posledním knižním počinem obou komisí je zeň ze dvou jejich zasedání v Tomaszowicích v Polsku (2004) a Beladicích na Slovensku (2005), publikace *Slovensko-poľsko bilaterálne vzťahy v procese transformácie*. Jak v úvodu píše J. Hvišč, „v tejto publikácii sa zaoberáme rozličnými formami parciálnej transformácie, realizovanej v humanitných oblastiach výskumu slovensko-poľských a poľsko-slovenských vzťahov“. A autoři zkoumají, jak se tato transformace prakticky projevila, přičemž zvyrazňují zejména tři roviny vzájemných vztahů: kontinuitu v nových podmínkách, prvky formující se v procesu transformace a komplexnost mífící k všeobecnění a integraci. Konkrétně na materiálech kulturně-politických, etnologických, literárních, lingvistických, divadelních a filmových.

Hvišč jako editor svazku (a autor překladů polských příspěvků do slovenštiny) jej rozdělil do čtyř částí. V první *Faktory zmien* píše Juraj Marušiak o politických a ekonomických demenzích vzájemných vztahů a zvyrazňuje krátkodobé společné zájmy jako předpoklad postupů dlouhodobých, Teresa Smolińska si všímá rozdílu mezi tradičním a současným obrazem Slovenska a Slová-